

Παύλου Νικόλαος

«Αναπαριστώντας ταξίδια στη Μεσόγειο. Οι περιπτώσεις του προφήτη Ιωνά και του Οδυσσέα»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι περιπέτειες του προφήτη Ιωνά και του Οδυσσέα αναδεικνύουν χαρακτηριστικά των ταξιδιών στον αρχαίο μεσογειακό κόσμο. Ταυτόχρονα βοηθούν να γίνουν κατανοητές κοινές πολιτισμικές αναφορές που αποτελούν κληρονομιά των λαών της περιοχής.

Με την βοήθεια των ΤΠΕ αναπαριστώνται στο άρθρο που ακολουθεί τα ταξίδια του Ιωνά και του Οδυσσέα. Ως βάση χρησιμοποιείται κείμενο του Ησίοδου, από το έργο του «Έργα και Ημέραι. Γίνεται έτσι γνωστή και ερμηνεύεται η κινητικότητα στο Μεσογειακό χώρο, ενώ εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα που μπορούν να συνδεθούν με σημερινές πραγματικότητες.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Προφήτης Ιωνάς, Οδυσσέας, Μεσογειακός χώρος, Ησίοδος, Βιβλικό λογισμικό, Διαδραστικότητα

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Το άρθρο που ακολουθεί δεν αφορά σενάριο παρουσίασης διδακτικής ενότητας, project κοκ, αλλά πρόκειται για καταγραφή στοιχείων που συνδέονται με γνωσιολογικές πληροφορίες που μπορεί να είναι χρήσιμες στους μαθητές στο πλαίσιο μαθημάτων σαν τα Αρχαία Ελληνικά ή τα Θρησκευτικά, όπως άλλωστε αφήνει και ο τίτλος της εργασίας να διαφανεί. Επομένως δεν πρόκειται στη συνέχεια να καταγραφούν κάποιες πληροφορίες «παιδαγωγικού» χαρακτήρα (στόχοι διδασκαλίας, μορφή διδασκαλίας κοκ), που δεν αφορούν άλλωστε την παρούσα εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο Γυμνάσιο, όπως είναι γνωστό, οι μαθητές διδάσκονται στο μάθημα των Θρησκευτικών (και) καταγραφές που περιλαμβάνονται στα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, και στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών από μετάφραση, αποσπάσματα από την Οδύσσεια. Εκτός των άλλων στις ενότητες που προέρχονται από τα παραπάνω μαθήματα γνωρίζουν τρόπους ζωής, νοοτροπίες, αντιλήψεις και αναζητήσεις που συνδέονται με τον τόπο στον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα. Αυτός είναι κυρίως η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής, στις οποίες το ταξίδι αποτελούσε βασικό στοιχείο του τρόπου ζωής των κατοίκων τους, που έπρεπε να μετακινηθούν για λόγους που συνδέονταν με την επιβίωσή τους, τις κατακτήσεις που επεδίωκαν, το εμπόριο κοκ. (MacDonald 2004).

Η ενασχόληση λοιπόν με το ταξίδι στη Μεσόγειο των αρχαίων χρόνων κεντρίζει πάντα το ενδιαφέρον. Αν μάλιστα χρησιμοποιηθούν και εφαρμογές των ΤΠΕ, όπως θα φανεί στη συνέχεια, τότε η επιτυχία του εγχειρήματος είναι δεδομένη.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

Είναι γνωστό ότι τα τελευταία χρόνια η έρευνα πραγματοποιεί συγκρίσεις μεταξύ της παλαιοδιαθηκικής και της ομηρικής γραμματείας (Finkelberg & Stroumsa 2003). Ταυτόχρονα, έχουν βρεθεί σαφή κοινά στοιχεία (Παύλου 2010, Gordon 2004) που έχουν ταξινομηθεί, και έχει διαπιστωθεί κοινή ετυμολογία λέξεων, κοινές αναφορές σε κοινωνικούς θεσμούς, στον τρόπο που περιγράφεται ο πόλεμος, στα μέσα που γίνεται λόγος για τη θρησκεία και τις τελετουργίες Αρχαιολογικά ευρήματα της Παλαιστίνης, όπως οι Κέρνοι, που ήταν μικρά κύπελλα με κοίλο πλαίσιο τα οποία τα μεταχειρίζονταν για την έγχυση υγρών

(τα οποία σχετίστηκαν με επιρροές από την περιοχή του Αιγαίου και την Κύπρο) θεωρήθηκαν πως χρησιμοποιούνταν στην ισραηλιτική λατρεία (Wolff 2001).

Τα παραπάνω «νομιμοποιούν» τις συγκρίσεις καταγραφών που περιλαμβάνονται στα Ομηρικά έπη και στην Παλαιά Διαθήκη. Αποτελούν και την επιστημονική βάση για όποιον επιθυμεί να γνωρίσει στοιχεία που χαρακτηρίζουν πολιτισμικές αφετηρίες οι οποίες αποτελούν διαχρονικούς πυλώνες τρόπων ζωής. Οπότε είναι απαραίτητο να περιλαμβάνονται σε ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, αφού με τη μάθησή τους ο νέος άνθρωπος θα μπορέσει να ερμηνεύσει, να κατανοήσει και να τοποθετηθεί υπεύθυνα απέναντι σε αυτά που συμβαίνουν γύρω του.

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Πρωταγωνιστές είναι οι μορφές του προφήτη Ιωνά και του Οδυσσέα. Ο πρώτος είναι η κύρια μορφή του ομώνυμου βιβλίου της Παλαιάς Διαθήκης και ο δεύτερος της Οδύσσειας.

Η περιπέτεια του προφήτη Ιωνά ξεκινάει όταν παίρνει εντολή από το Θεό να πάει στη Νινευή και να ελέγξει τους ειδωλολάτρες της πόλης. Αυτός όμως ανεβαίνει σε καράβι που πήγαινε στην πόλη Θαρσίς (πιθανόν να ήταν στην Ισπανία). Όμως θεωρείται υπαίτιος μιας τρικυμίας που απειλεί το πλοίο και ρίχνεται στη θάλασσα. Τον καταπίνει ένα κήτος, που τον ξεβράζει μετά από τρεις μέρες σε ακτή της Παλαιστίνης. Πηγαίνει στη συνέχεια και κηρύττει στη Νινευή, οι κάτοικοι της οποίας μετανοούν. Ο Ιωνάς όμως αντιδράει σε αυτό, βγαίνει έξω από την πόλη και ξεκουράζεται κάτω από τον ίσκιο μιας τεράστιας «κολοκυθιάς», που τον προστατεύει από τον ήλιο. Αυτή όμως ξεραίνεται και ο Ιωνάς διαμαρτύρεται στο Θεό, που παίρνει αφορμή από το γεγονός για να του εξηγήσει ότι ενδιαφέρεται για όλους τους ανθρώπους.

Πρόκειται για μία ιστορία που χρησιμοποιεί προνεοτερικές αφηγηματικές κατασκευές με παγκόσμια ισχύ, για να αναδείξει θεολογικές ιδέες. Αυτές συνδέονται με την παγκοσμιότητα της αγάπης του Θεού και του ενδιαφέροντος που έχει για όλα τα πλάσματά του.

Ο Οδυσσέας φεύγει από την Τροία με τους συντρόφους του για να επιστρέψει στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Ιθάκη. Γνωρίζει πολλές περιπέτειες στα δέκα χρόνια που διαρκεί η περιπλάνησή του. Αφού αντιμετωπίζει τους Λωτοφάγους, τον ανθρωποφάγο Κύκλωπα, τους Λαιστρυγόνες, τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη, φιλοξενείται από το φύλακα των ανέμων Αίολο, τη μάγισσα Κίρκη, τη νύμφη Καλυψώ, το βασιλιά των Φαιάκων και την κόρη του Ναυσικά επιστρέφει στο παλάτι του, εξοντώνει τους μνηστήρες της συζύγου του, την ξανακερδίζει και αποκαθίσταται.

Η Οδύσσεια είναι ένα αριστούργημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, ένα μοναδικό πολιτιστικό αγαθό. Ως βάση της πιθανότατα χρησίμευσαν αφηγήματα της Εγγύς Ανατολής, καταστάσεις που βίωσε ο δημιουργός της τη Γεωμετρική εποχή και οι προφορικές λαϊκές παραδόσεις που συνδέονταν με ναυτικούς, ταξίδια και δοκιμασίες.

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΤΠΕ

Για την ευόδωση του σεναρίου project που προτείνεται σημαντική είναι η βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν οι ΤΠΕ. Θα συνδράμουν στην αυτενέργεια των μαθητών, θα κάνουν το project ελκυστικό και ευχάριστο και θα βοηθήσουν το διδάσκοντα να κάνει παραστατική τη διδασκαλία του.

Για να γίνουν πραγματικότητα τα παραπάνω είναι απαραίτητο η σχολική τάξη να έχει πρόσβαση στο εργαστήριο Πληροφορικής, όταν το χρειάζεται, ή να διαθέτει η αίθουσα του τμήματος διαδραστικό πίνακα ή ακόμα και Η/Υ με βιντεοπροβολέα που θα χρησιμοποιείται στην επεξεργασία των φάσεων της ερευνητικής εργασίας.

ΟΙ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Τα στοιχεία που δίνονται για το ταξίδι στην αρχαίο μεσογειακό κόσμο ολοκληρώνεται σε τέσσερις ενότητες που είναι οι ακόλουθες:

1. Το ταξίδι στον αρχαίο μεσογειακό κόσμο
2. Το ταξίδι του Ιωνά
3. Το ταξίδι του Οδυσσέα

4. Συμπεράσματα: Η κινητικότητα στη Μεσόγειο θάλασσα

Με την ολοκλήρωσή του, εφόσον χρησιμοποιηθεί ως διδακτικό υλικό, οι μαθητές θα έχουν γνωρίσει χαρακτηριστικά της κινητικότητας στο χώρο της Μεσογείου και θα έχουν κατανοήσει τις δυσκολίες των ταξιδιών και τους τρόπους της μετακίνησης. Οπότε θα μπορέσουν να ερμηνεύσουν νοοτροπίες και συμπεριφορές που είναι διαχρονικές και αφορούν όλους τους ανθρώπους.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η πορεία της παρουσίασης:

Ενότητα 1^η: Το ταξίδι στον αρχαίο μεσογειακό κόσμο

Βασική πηγή είναι το έργο του Ησίοδου «Έργα και Ημέραι», που θα είναι η βάση στην οποία θα στηριχτεί η επεξεργασία που θα γίνει με τις ΤΠΕ. Συγκεκριμένα αποσπάσματα από τους στ. 618-694. Η επεξεργασία τους θα γίνει με εφαρμογές των ΤΠΕ όπως θα φανεί στη συνέχεια.

Καταρχήν ο διδάσκων μοιράζει σε όλα τα μέλη της ομάδας το παρακάτω απόσπασμα από το έργο του Ησίοδου «Έργα και Ημέραι» που αναφέρεται στα ταξίδια και περιλαμβάνει πολλές λεπτομέρειες :

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΚΟΣΜΟ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΗΣΙΟΔΟΥ «ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ» (στ. 618-694)

Μετάφραση Σ. Σκαρτσής

*«...Κι αν για ταξίδια στην άγρια θάλασσα πόθος πιάνει,
όταν οι Πλειάδες τη βαριά δύναμη του Ωρίωνα ξεφεύγοντας
πέφτουν στον ομηλώδη πόντο, τότε όλων των ειδών
των ανέμων οι άγριες πνοές φυσάνε- και τότε μην έχεις
καράβια στον κρασάτο πόντο, και θυμήσου να δουλεύεις τη
γη, όπως σ' ορμηνέω. Και το καράβι τράβα στη στεριά
και καλά στέριωσε το με πέτρες ολόγυρα, για ν' αντέξουν
την ορμή των ανέμων που φυσάνε υγροί βγάζοντας τον
πέιρο, για να μην τον σαπίσει η βροχή του Δία. Κι όλη
την αρματωσιά του φροντισμένα φύλαξε τη στο σπίτι σου
όμορφα τυλίγοντας τα φτερά του ποντοπόρου καραβιού-
και το καλοδουλεμένο τιμόνι σου κρέμασε πάνω απ' τον
καπνό. Κι εσύ περίμενε το ταξίδι στην ώρα του, ώσπου να
'ρθεί και τότε το γρήγορο καράβι τράβηξε στη θάλασσα
και μέσα το φορτίο το σωστό φόρτωσε, για να φέρεις
κέρδος στο σπίτι, όπως ο δικός μας πατέρας, μέγале
ανόητε Πέρση, αυτός κάποτε ήρθε κι εδώ, περνώντας
πόντο μεγάλο, αφήνοντας την Κύμη της Αιολίδας, σε μαύ-
ρο καράβι όχι από περιουσία ξεφεύγοντας ούτε πλούτο
ούτε αγαθά, αλλ' απ' την άθλια φτώχεια που δίνει ο Δίας
στους ανθρώπους- και κατοίκησε κοντά στον Έλικώνα σε
δυστυχημένο χωριό, στην Άσκρα, το χειμώνα κακό, το
καλοκαίρι ανυπόφορο, ποτέ καλό.*

Κι εσύ, Πέρση, να θυμάσαι

τα έργα στην ώρα τους όλα, και πιο πολύ τα θαλασσινά.

Πάινεσε, το μικρό καράβι, αλλά φόρτωσε μεγάλο.

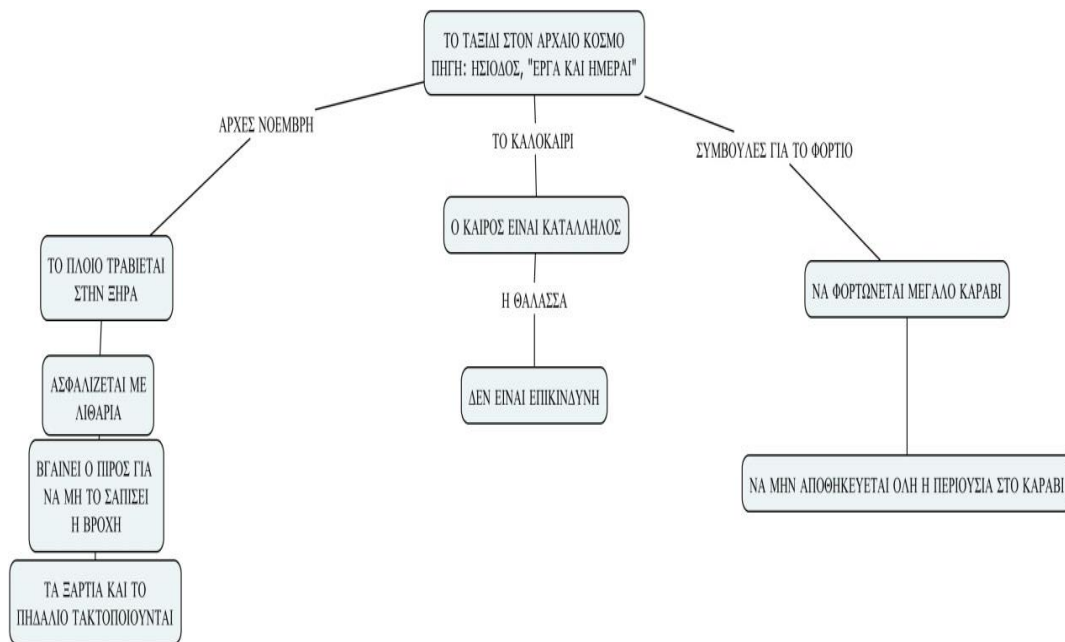
*Πιο μεγάλο το φορτίο, πιο μεγάλο και το κέρδος του θα
είναι, αν οι άνεμοι κρατούν μακριά τις κακές τους πνοές.*

*Κι αν στο εμπόριο στρέφοντας τη μάταιη ψυχή σου θες
να ξεφύγεις τα χρέη και την πικρή πείνα, θα σου δείξω τα
μέτρα της πολύφλοισβης θάλασσας, χωρίς ούτε στα ταξίδια
να 'μαι μαθημένος ούτε στα καράβια. Γιατί ποτέ δεν
έπλευσα με καράβι στον πλατύ πόντο, παρά μόνο στην*

Εύβοια απ' την Αυλίδα, όπου κάποτε οι Αχαιοί περνώντας
την κακοκαιρία συνάθροισαν πολύ στρατό από την
ιερή Ελλάδα ενάντια στην ομορφογύναικη Τροία

.....
Πενήντα μέρες μετά απ' το γύρισμα του ήλιου, όταν
τελειώσει η εποχή του κοπιαστικού, καλοκαιριού, είναι
στην ώρα του ο πλους για τους θνητούς- ούτε το καράβι
θα τσακίσεις, ούτε τους άντρες θα πεθάνει η θάλασσα,
εκτός αν πρόθυμος ο γεοσεύστης Ποσειδάνας ή ο Δίας ο
βασιλιάς των αθάνατων θέλει να το καταστρέψει- γιατί σε
αυτούς βρίσκεται μαζί το τέλος των καλών και των κακών.
Τότε χωριστές φυσάνε οι αύρες κι ο πόντος είναι ακίνδυνος-
ξενοιαστος τότε εμπιστεμένους τους ανέμους το γρήγορο
καράβι τράβηξε στον πόντο και βάλε μέσα όλο το φορτίο,
και βιάσου όσο μπορείς στο σπίτι πίσω να γυρίσεις-
και μην περιμένεις το νέο κρασί και τη βροχή του φθινοπώρου
και το χειμώνα που έρχεται και του Νοτιά τις
θύελλες που σηκώνει τη θάλασσα ταιριάζοντας στη βροχή
του Δία την πολλή φθινοπωρινή και κάνει βαρύ τον πόντο.
Κι άλλος είναι πλους ανοιξιάτικος για τους ανθρώπους- κι
όταν πρώτη φορά, όσο η κουρούνα που έκατσε σημάδι
κάνει, τόσο φανούν στον άνθρωπο τα φύλλα στην άκρη
άκρη των κλαδιών, τότε περνιέται η θάλασσα- αυτός είναι
ο ανοιξιάτικος πλους- εγώ όμως δεν τον παινεύω- γιατί δεν
ευχαριστεί την ψυχή μου- είναι αρπαχτός- δύσκολα θα
ξεφύγεις το κακό- όμως κι αυτά τα κάνουν οι άνθρωποι
από αμαλία- γιατί τ' αγαθά είναι ψυχή για τους κακόμοιρους
θνητούς. Κι είναι φοβερό να πεθάνεις μες στα κύματα.
Μα θέλω να τα σκεφτείς όλ' αυτά στο νου σου, όπως σ'
ορμητεύω. Και να μη βάζεις στα κοίλα καράβια όλο το βιος
σου- αλλά τα πιο πολλά ν' αφήνεις, τα πιο λίγα να φορτώνεις.
Γιατί είναι φοβερό μες στα κύματα του πόντου να
βρεις κακό.....Κράτα τα μέτρα- ο σωστός καιρός είναι σ' όλα το
πιο καλό».

Μετά από συζήτηση στην τάξη, γίνεται η επεξεργασία του κειμένου και αναλύονται τα χαρακτηριστικά του ταξιδιού στον αρχαίο κόσμο. Στη συνέχεια δημιουργείται με ένα πρόγραμμα κατασκευής εννοιολογικών χαρτών (στην προκειμένη περίπτωση το CMap) ο παρακάτω εννοιολογικός χάρτης:

Ενότητα 2^η: Το ταξίδι του Ιωνά

Ο διδάσκων εγκαθιστά στο PC το λογισμικό Manna Bible Maps που περιέχει ενότητες με βιβλικούς χάρτες. Η δομή του είναι φιλική στο χρήστη και μπορεί να βοηθήσει αρκετά στη διδασκαλία μαθημάτων της Α΄ και Β΄ Γυμνασίου, στις οποίες διδάσκονται κεφάλαια από τη Βίβλο.

Το λογισμικό είναι χωρισμένο σε ενότητες που είναι ορατές κατά τη χρήση του στη δεξιά πλευρά του, που διαθέτει και κατάλληλα εικονίδια. Παράλληλα στο κάτω μέρος δίνονται και απαραίτητες επεξηγήσεις για τις τοποθεσίες και τα πρόσωπα, αρκεί ο χρήστης να «πατήσει» τον κέρσορα πάνω στο όνομα που τον ενδιαφέρει.

Η τάξη πηγαίνει στην ενότητα “Journeys” και στη συνέχεια στην υποενότητα “Jonah”. Η αρχική σκηνή παρουσιάζει τις τοποθεσίες που έχουν συνδεθεί με την περιπέτεια του Ιωνά.

Σχήμα 1: Ο χώρος της δράσης του Ιωνά

Στη συνέχεια πατώντας το κουμπί του play αρχίζει να ξετυλίγεται η περιπέτεια του Ιωνά.

Σχήμα 2: Η επιβαση στο καράβι στην Ιόπη

Σχήμα3: Το ταξίδι στη Μεσόγειο θάλασσα

Σχήμα 4. Το κήτος καταπίνει τον Ιονά

Σχήμα 5: Το κήτος ξεβράζει τον Ιωνά στην ακτή της Παλαιστίνης

Σχήμα 6: Η πορεία του Ιωνά για τη Νινευή

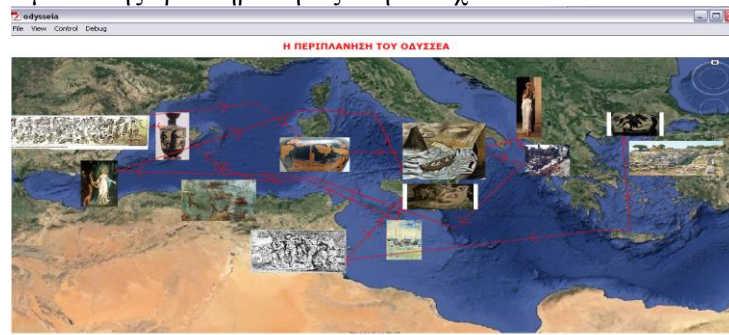
Στο λογισμικό υπάρχει η δυνατότητα, εκτός από την πλήρη παρουσίαση σε μορφή ταινίας, να παρακολουθούν οι μαθητές το ταξίδι του προφήτη βήμα-βήμα, πατώντας τα σχετικά κουμπιά που υπάρχουν στην οθόνη.

Αφού ολοκληρωθεί η παρουσίαση έχει σχηματιστεί μία ολοκληρωμένη εικόνα για τις περιπέτειες του Ιωνά και για τα χαρακτηριστικά του ταξιδιού του.

Ενότητα 3^η: Το ταξίδι του Οδυσσέα

Ο διδάσκων δημιουργεί διαδραστική δραστηριότητα με ένα πρόγραμμα flash. Το θέμα της είναι οι περιπλανήσεις του Οδυσσέα. Σε αυτή η σκηνή έχει ως φόντο τη Μεσόγειο θάλασσα με τις διαδρομές που θεωρείται ότι ακολούθησε ο βασιλιάς της Ιθάκης, και εικόνες που συνδέονται με τα κυριότερα επεισόδια που καταγράφονται στην Οδύσσεια. Συγκεκριμένα χρησιμοποιείται χάρτης της Μεσογείου που έχει ληφθεί από το πρόγραμμα του Google Earth, ενώ οι εικόνες προέρχονται, κατά κανόνα, από τη Wikipedia. Πατώντας τον

κέρσορα σε αυτές παρουσιάζεται στο κάτω μέρος η σχετική επεξήγηση. Παρουσιάζονται ενδεικτικά αποσπάσματα της δραστηριότητας στη συνέχεια:

Σχήμα 7: Οι περιπλανήσεις του Οδυσσέα

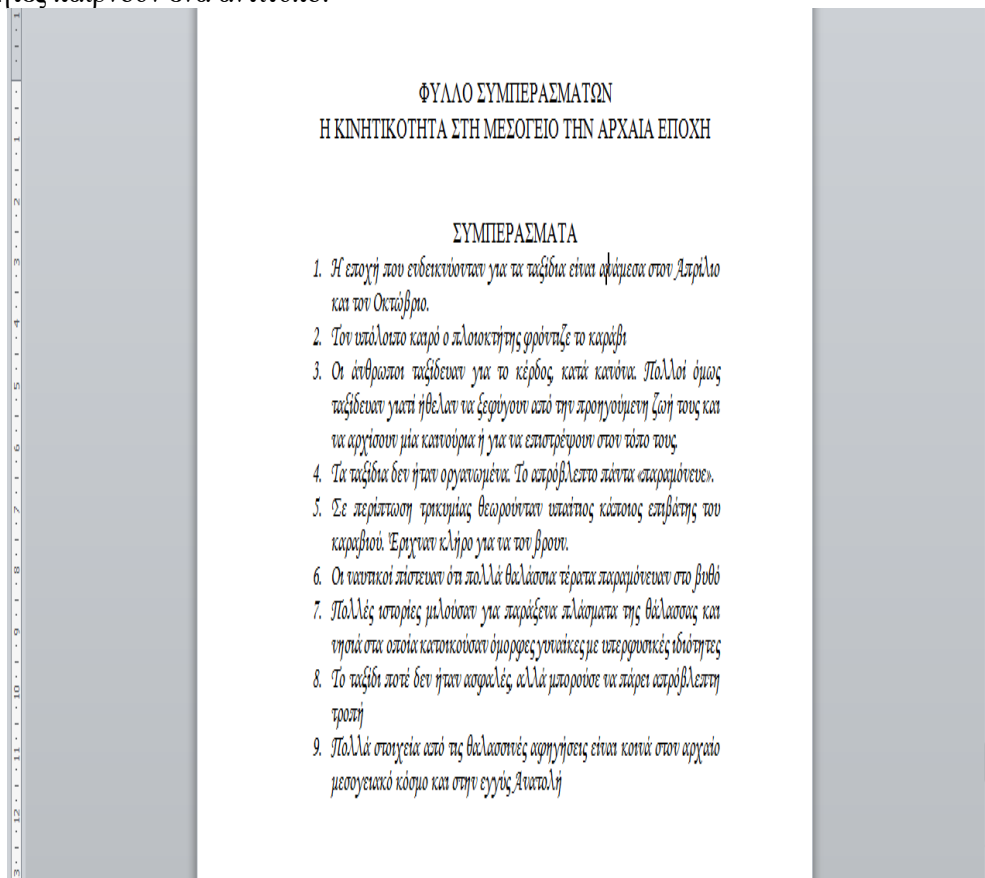

Σχήμα 8: Ο Οδυσσέας φεύγει από την Τροία

Ενότητα 4^η: Συμπεράσματα: Η κινητικότητα στη Μεσόγειο θάλασσα την αρχαία εποχή

Σε ολομέλεια της τάξης συζητούνται τα συμπεράσματα. Η τάξη έχει γνωρίσει δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις ταξιδευτών της Μεσογείου, του Ιωνά και του Οδυσσέα. Μελετώντας τους κατανόησε βασικά στοιχεία των ταξιδιών και τους κινδύνους που αντιμετώπιζαν οι τολμηροί που επιθυμούσαν να αντικρύσουν τους ανοιχτούς ορίζοντες και τους γαλάζιους πόντους.

Τα συμπεράσματα καταγράφονται σε φύλλο συμπερασμάτων που δημιουργείται με πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου. Στη συνέχεια, αφού αποθηκευτεί, εκτυπώνεται και όλοι οι μαθητές παίρνουν ένα αντίτυπο.

Σχήμα 11: Το φύλλο συμπερασμάτων

Το project έτσι ολοκληρώνεται και η τάξη έχει αποκτήσει ένα πλούτο γνώσεων για την κινητικότητα στο χώρο της Μεσογείου την αρχαία εποχή. Όπως φαίνεται, η συμβολή των ΤΠΕ ήταν καθοριστική, αφού βοήθησαν να κατανοήσουν οι μαθητές τις βασικές αρχές που ήθελε ο διδάσκων να μεταδοθούν μέσω της ερευνητικής εργασίας.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Finkelberg Margalit & Stroumsa Guy G. (2003). *Homer, the Bible, and Beyond: Literary and Religious Canons in the Ancient World*, Leiden: Brill

Gordon C.H. (2004). *Homer and Bible. The Origin and Character of East Mediterranean Literature*, Leiden: Brill

MacDonald Dennis R. (2004). *Τα Ομηρικά Έπη και το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, μετ. Κώστας Τσαπώρας, Αθήνα: Κάκτος

Παύλου Νικόλαος (2010). *Το θεϊκό συμβούλιο στην παλαιοδιαθηκική γραμματεία*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ

Wolff Samuel R (ed.) (2001). *Studies in the Archaeology of Israel and Neighboring Lands in Memory of Douglas L. Esse*, Chicago

